

Пластун Олексій Леонідович

*доцент кафедри бухгалтерського обліку і аудиту,
ДВНЗ «УАБС НБУ», м. Суми*

Інформаційна асиметрія як основа опортуністичної поведінки економічних суб'єктів

Існування інформаційної асиметрії становить серйозну загрозу ринковому механізму на всіх рівнях економіки – від відносин між окремими економічними суб'єктами до колапсу окремих ринків та неефективності економічної системи в цілому.

Існування інформаційної асиметрії може спричинити виникнення так званої опортуністичної поведінки – поведінки, що спрямована на досягнення власних інтересів, як правило всупереч інтересам інших, та необмежене міркуваннями моралі, тобто пов'язане з використанням обману, хитрості і підступності.

Дане поняття було введено в економічну літературу Уільямсоном О. (1996), який під опортуністичною поведінкою розумів таку поведінку індивіда, яка спрямована на отримання односторонньої вигоди за рахунок партнера шляхом ухилення виконання умов контракту.

Відповідно ж до класичної економічної теорії люди діють у власних інтересах, але не обманюють та не порушують умов контракту, оскільки про таку поведінку одразу стає відомо іншим економічним суб'єктам і витрати від втрати репутації значно перевищують вигоди від різного роду обману. Як бачимо, класична теорія базується на повноті інформації у відносинах між економічними суб'єктами. В той же час за умови існування інформаційної асиметрії стає очевидним, що вона перестає працювати і опортуністична поведінка не лише стає теоретично можливою, але є реальним елементом економічного життя.

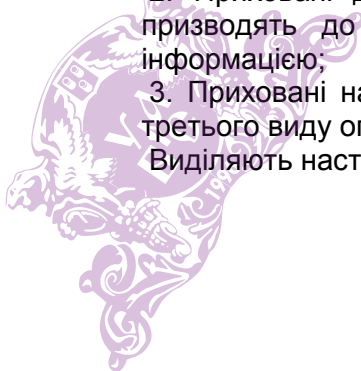
Одінцова М. зауважує, що необхідною умовою для того, щоб певну поведінку можна було б назвати опортуністичною, є перерозподіл багатства. Але при цьому жертва опортуністичної поведінки повинна мати законне право на ту частину багатства, яку вона втрачає в результаті опортуністичної поведінки контрагента. Перерозподіл багатства в результаті опортуністичної поведінки, не служить ніякій продуктивній меті, але витрати на її реалізацію та на захист від неї є прямими відрахуваннями з багатства суспільства [1].

Ще однією необхідною умовою для виникнення опортуністичної поведінки є недосконалість специфікації контракту, тобто вигоди від опортуністичної поведінки мають перевищувати санкції за ухилення від умов контракту. Додатковими умовами, що сприяють виникненню опортуністичної поведінки є обмеження ресурсів, ступінь конкурентності ринків, рівень ризику та схильність до ризику, величина можливих втрат та обсяг вигід від опортуністичної поведінки, стимули до виконання контракту та рівень відповідальності за порушення умов контракту [2].

Виділяють три типи опортуністичної поведінки, які відповідають різним видам асиметрії інформації:

1. Покупцеві невідомі якісні характеристики блага, має місце асиметрія інформації, що носить назву «приховані характеристики» (hidden characteristics), яка може привести до несприятливого відбору (adverse selection);
2. Приховані дії (hidden action)/прихована інформація (hidden information), які призводять до морального ризику (moral hazard) тієї сторони, яка володіє інформацією;
3. Приховані наміри (hidden intentions) партнера по угоді таять в собі небезпеку третього виду опортуністичної поведінки – вимагання (hold-up) [1].

Виділяють наступні форми прояву опортуністичної поведінки:

- грубий опортунізм, при якому відбувається навмисне, усвідомлене порушення умов контракту для досягнення своїх інтересів;
- стратегічний опортунізм, проявляється в асиметричному розподілі інформації, що дозволяє приховати частину дій однієї сторони боку від іншої;
- природний опортунізм - відступ від умов раніше укладеного контракту внаслідок зміни обставин [3].

З точки зору контрактного процесу опортуністичну поведінку розділяють на два типи – передконтрактна (виникає на стадії укладання економічної угоди, базується на нерівності інформації різних сторін контракту щодо характеристик його об'єкту) і постконтрактна (виникає після укладання контракту і пов'язана з порушеннями умов контракту однією стороною задля власної вигоди у збиток іншій стороні) [4].

Опортуністична поведінка призводить до цілого ряду негативних наслідків, частина яких представляє собою витрати від опортуністичної поведінки, витрати запобігання опортуністичної поведінки, на контроль за поведінкою економічних суб'єктів та витрат на зниження рівня інформаційної асиметрії. Інші наслідки опортуністичної поведінки на базі інформаційної асиметрії є більш фундаментальними і стосуються ефективності ринкового механізму в цілому. Прикладом останніх є існування тіньового сектору, основою якого виступає інформаційна асиметрія та опортуністична поведінка, що на ній базується.

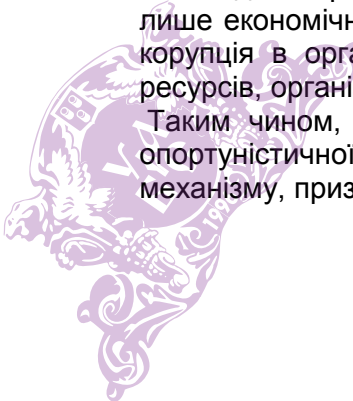
З позиції теорії контрактів відносини між державою та її економічними суб'єктами (підприємствами, домогосподарствами) базуються на дотриманні законодавства (свого роду контракт, що прописує модель поведінки економічних суб'єктів та держави). Якщо на думку, наприклад, економічних суб'єктів даний контракт є несправедливим, у них з'являється стимул, а завдяки інформаційній асиметрії і можливість, для опортуністичної поведінки, тобто порушення умов даного контракту. Наведемо приклад. Економічний суб'єкт отримав певну суму доходів, з якої має сплатити визначену законом суму податків. У випадку, якщо економічний суб'єкт вважає несправедливим такий розподіл своїх доходів і в нього є можливість приховати отримані доходи від фіскальних органів, з'являються передумови для його опортуністичної поведінки. Оскільки в цілому дії його мають бути раціональними, даний суб'єкт має зважити потенційні втрати від такої поведінки (обсяг штрафів, наявність кримінальної відповідальності тощо) з потенційними вигодами (економія витрат на оподаткування). У випадку, якщо потенційні вигоди перевищать можливі втрати, вірогідність опортуністичної поведінки буде досить значною.

Іншим прикладом можуть бути неформальні відносини між економічними суб'єктами – здійснення угод без договорів, належного оформлення документів, з використанням готівкових коштів – тобто така діяльність, що зумисне спрямована на створення інформаційної асиметрії по відношенню до держави з метою подальшої опортуністичної поведінки на базі цього.

Проявами опортуністичної поведінки, що призводить до появи та існування тіньового сектору економіки можуть бути ухилення від сплати податків, отримання і легалізація незаконних доходів, корупція та хабарництво, протиправна економічна діяльність тощо. Ці прояви і складають основу тіньової економіки [5].

Варто відмітити, що опортуністична поведінка на рівні держава-економічні суб'єкти не є односторонньою – генератором опортуністичної поведінки можуть бути не лише економічні суб'єкти, але і держава та її органи влади. Прикладом може бути корупція в органах влади, непрозорий та несправедливий розподіл бюджетних ресурсів, організація розподілу державних замовлень

Таким чином, інформаційна асиметрія є однією з базових причин виникнення опортуністичної поведінки, яка, в свою чергу, знижує ефективність економічного механізму, призводить до додаткових втрат та ризиків в економічній діяльності.

Література

1. Одинцова М.И. Институциональная экономика / М.И. Одинцова // Учебное пособие. – М.: «ГУ-ВШЭ». – 2007. – 386 с.
2. Меркулова, Е. П. Условия возникновения оппортунистического поведения при заключении и исполнении контракта. // Сибирский Юридический Вестник. – 2000. – № 1. – С. 24-28
3. Козлова Е. В. Формы проявления оппортунистического поведения Менеджеров в крупных российских корпорациях // Вестник Челябинского государственного университета. – 2011. – № 32 (247). – Экономика. Вып. 34. – С. 78–81.
4. Аузан А.А. Институциональная экономика / А.А. Аузан // Инфра-М. – 2011. – 447 с.
5. Ващенко О. М. Моральні ризики як фундаментальний фактор існування тіньового сектора в економіці // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : збірник наукових праць. Випуск 29. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2010. – С. 288–295.

Державний вищий навчальний заклад
“УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ”

State Higher Educational Institution
“UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE”